

Рецензія на монографію

«Конституційні засади економічної системи України»*

В. М. Кравчук

доктор юридичних наук, суддя Львівського окружного суду

У сучасному світі економічні процеси впливають на рівень життя суспільства та добробуту окремої родини, пріоритети внутрішньої та зовнішньої політики, обсяги споживання природних ресурсів та, відповідно, на навколишнє середовище. Сильна економіка стала синонімом сильної держави. Зрозуміло, що при такій значущості економіка неодмінно потрапляє у поле впливу держави, хоча цей вплив може бути різним за обсягами та методами.

В Україні небагато економіко-правових, а може, точніше, право-економічних досліджень, в яких було б розроблено фундаментальні засади, принципи правового регулювання економіки. Мабуть, дається взнаки радянська спадковість, якої наукове товариство ще, на жаль, не позбулося, відсутність широкого доступу до іноземних джерел та зарубіжної практики, а може, й складність цієї проблеми, яка відлякує молодих вчених.

До речі, кількість досліджень не завжди є показником правдивості ідей та дієвості запропонованих рішень. Тисячі робіт на тему економіки та фінансів не врятували світ від економічної кризи 2008-2009 рр., а визнані економічні фахівці досі не виробили єди-

ної стратегії подолання її наслідків. Світ живе у кризі, яка експериментальним методом довела неспроможність багатьох західних економічних теорій, авторитетність яких була безсумнівною. Натомість все більше й більше допитливих поглядів зосереджено на Китаї, Індії, Індонезії та інших далекосхідних країнах, що демонструють світові нові стандарти ефективної економіки.

Україні випала важка доля, адже маючи одні з найвищих у світі темпи росту економіки в докризовий період (2004-2008 рр.), наша держава зазнала найбільшого спаду, що відчув кожен українець. Тому має бути виваженість, поступовість та точний розрахунок у проектуванні такого складного явища, як економічна система України. Особлива відповідальність за це покладається на державу.

Книжка «Конституційні засади економічної системи України», яку мені надіслав один із співавторів — Володимир Михайлович Кампо, читалася з інтересом. Розумні академічні книжки часто відлякують читача важкими назвами і ускладненою подачею матеріалу. Написати книжку, яка була б водночас і розумна, і цікава, непросто. Але саме такою, на нашу думку, повинна бути сучасна література. Автори із цим завданням впоралися відмінно.

*Конституційні засади економічної системи України: монографія / В. А. Устименко, Р. А. Джабраїлов, В. М. Кампо та ін.; за ред. В. А. Устименка; НАН України, Ін-т економіко-правових досліджень. — Донецьк: Юго-Восток, 2011. — 219 с.

Книжка написана авторським колективом, але має єдину концепцію і структурно складається з чотирьох розділів, які послідовно розкривають сутність економічної свободи у правовій державі, конституційно-правові засади відносин власності, підприємництва та шляхи вдосконалення конституційного регулювання економіки.

У першому розділі економічна система розглядається авторами монографії з позицій конституціоналізму, як система, що ґрунтується на певних свободах та правах людини у сфері економіки, закріплених у Конституції. Автори виділяють матеріальні (право власності, свобода підприємництва, свобода договору) та інституціональні свободи (право на захист і конкуренцію, свобода пересування, свобода руху капіталів та товарів, право на об'єднання), що разом складають систему фундаментальних економічних свобод.

Частина дослідження присвячена ґрунтовному аналізу дії принципу верховенства права в економічній системі України, який автори розкривають через категорії справедливості, рівності, правової визначеності, правомірності очікувань та балансу інтересів, заборони сваволі й нерозумного застосування закону, зв'язаності публічної влади правами людини, ефективності засобів правового захисту, пропорційності обмеження економічних свобод. Розглядається дія інших принципів правової держави (поділ влади, належне урядування, законність тощо).

У другому розділі монографії аналізуються конституційно-правові засади відносин власності. Тут є історичний екскурс (аж до праць Платона) і оцінка радянського надбання та його впливу на українські реалії, проблеми колективної форми власності, управління державною (публічною) власністю, соціальний бік власності, яка зобов'язує. Та зауважимо, що в тексті замало звернень до практики Конституційного Суду України, хоча саме їй повинна бути приділена основна увага.

Третій розділ розкриває авторське бачення права на свободу підприємницької діяль-

ності, його концептуальні моделі (консервативна, ліберальна, ліберально-демократична, соціетальна), засоби впливу на економічну систему (метаправові та інституційно-процесуальні). Розглядаються засади економічної демократії, яку автори вбачають в управлінні корпоративними правами (на макрорівні економічної системи) та визначенні певної моделі корпоративних відносин і меж втручання держави у здійснення корпоративних прав з метою забезпечення соціального партнерства між роботодавцями і працівниками, підприємцями і споживачами (на макрорівні).

Окрема частина стосується судово-інституційних гарантій свободи підприємницької діяльності, в якій автори ґрунтовно подають конституційні засади судочинства у справах, що стосуються підприємців, принципи захисту їхніх прав у порядку різних видів судочинства. Поза увагою авторів монографії опинилася проблема доступу до судочинства, яка виявляється в нечіткому розмежуванні господарської та цивільної, господарської та адміністративної юрисдикції, непомірно високих судових зборах за подання позову до господарського суду (від 2 до 60 мінімальних розмірів заробітної плати), неефективності виконання судових рішень, що загалом нівелює значення судової системи.

В останньому розділі розробляється концепція конституційної економіки. Автори розуміють її як науковий напрям, що передбачає дослідження діючих конституційних правил та інститутів, у рамках яких взаємодіють індивіди, а також процесів, з яких ці правила й інститути вибираються (с. 146).

Для кого ця книжка? Її основний читач — науковець. Для практиків вона надто відірвана від щоденних реалій, для студентів — не основна. Хоча і практик, і студент не пошкодували б часу, якби її прочитали.

Загалом ця монографія є віддзеркаленням сучасного стану конституційного регулювання економіки в Україні та вдалою спробою заглянути в найближче майбутнє.